

Zin en onzin van constructieve journalistiek

Hedwig de Smaele

1 What's in a name?

Een begrip als 'constructieve journalistiek' wekt in eerste instantie een gezonde argwaan bij me op. Het roept associaties op met regimes die door een teveel aan woorden trachten te verdoezelen dat ze niet zijn wat ze pretenderen te zijn. Wat is er democratischer, de 'democratische volksrepubliek Korea' of de 'republiek Korea'? Tip: Het eerste wordt ook wel Noord-Korea genoemd, het tweede Zuid-Korea.

Journalistiek wordt wel vaker verbonden met andere woorden. Denk aan oorlogs- en vredesjournalistiek, ontwikkelingsjournalistiek, literaire journalistiek of het aan populariteit winnende ik-journalistiek. Deze termen dragen bij tot een verduidelijking naar inhoud, vorm of doel van de journalistiek. Ze bakenen een subdomein af binnen het ruimere overkoepelende domein van dé journalistiek. Met constructieve journalistiek ligt dat anders. Want moet journalistiek niet in de regel constructief zijn? Zoals een republiek liefst ook en in de regel democratisch is?

Het helpt ook niet dat constructieve journalistiek in uiteenlopende betekenissen wordt gebruikt en zodoende een vaag containerbegrip wordt. Het wordt omschreven als oplossingsgerichte journalistiek (*solutions journalism*), als een vorm van trage journalistiek (*slow journalism*) of als positieve journalistiek (*positive news*). Vooral het laatste is erg misleidend want roept associaties op met niet-kritische journalistiek.

In Vlaanderen werd de term vooral bekend, maar ook meteen omstreden, door voormalig VRT hoofdredacteur Björn Soenens. Ook Soenens koos in zijn pleidooi voor constructieve journalistiek voor voorbeelden die suggereerden dat het nieuws een goednieuwsshow zou (moeten) worden, een journaal dat de mensen hoop gaf, onder het motto 'inspireren, niet deprimeren' (2014). Blogger en mediacriticus Maarten Corten (2016) noemde Soenens dan ook 'het op één na

slechtste wat de Vlaamse constructieve journalistiek kon overkomen'. Zelf suggereert Corten nog een andere benaming, namelijk 'bewuste journalistiek' (conscious journalism), maar ook dat lijkt een evidentie en dus een overbodigheid.

In zijn masterproef kwam Louis Demeyere (2017) op basis van een vergelijkende literatuurstudie tot de volgende definitie: 'Constructieve journalistiek is een journalistieke benadering, geïnspireerd door technieken uit de positieve psychologie en andere gedragswetenschappen en gericht op oplossingen, depolarisatie, herstel en de toekomst, die tot doel heeft het publiek te engageren en accuraat te informeren, zonder daarbij de kernwaarden van de journalistiek en de kritische zin van de journalist over het hoofd te zien.' Een journalistiek 'plus' dus. Met een extra laagje. Het zoeken naar oplossingen maakt deel uit van dat laagje, de focus op 'positief nieuws' niet. Het nieuws wil informeren maar ook engageren: 'from mirrors to movers', aldus de Deense journaliste en gangmaker van de beweging, Cathrine Gyldensted (2015).

Over de rol van de media is altijd al – bewust – nagedacht. Normatieve theorieën, bijvoorbeeld, gaan uit van een ideale rol die de journalistieke media vervullen binnen een bepaald politiek systeem. Constructieve journalistiek lijkt binnen het normatieve gedachtengoed veel gemeenschappelijk te hebben met de ons meer vertrouwde 'sociale verantwoordelijkheidstheorie' waarin de verantwoordelijkheid van de media tegenover het publiek een centrale plaats inneemt naast de vrijheid van diezelfde media (vrijheid van overheidsinmenging, vrijheid van expressie). Niet toevallig worden de principes en technieken van constructieve journalistiek vooral geadopteerd door publieke omroepen (in Denemarken, Groot-Brittannië, Vlaanderen, ...), die eerder reeds de principes van de sociale verantwoordelijkheidstheorie onderschreven.

2 De proef op de som

Uit een steekproef van 24 uitzendingen van het 19 uur Journaal tussen oktober 2015 en oktober 2016, het laatste jaar waarin Björn Soenens de functie van hoofdredacteur van de publieke omroep bekleedde, bleken vreemd genoeg minder kenmerken van constructieve journalistiek terug te vinden dan in het laatste jaar (december 2012-december 2013, opnieuw 24 uitzendingen) van zijn voorganger, Wim Willems (Van Elsen, 2017). De aanwezigheid van context, geen exclusief kenmerk van constructieve journalistiek maar veeleer van (goede) journalistiek an sich, bleek in slechts 21,3% van de onderzochte nieuwsitems onder Soenens voor te komen tegenover 42,4% van de items onder Willems. In 2015-

2016 werden weliswaar meer nieuwsitems vergezeld van een infografiek (21,3%) dan in 2013 (13%) – een trend die aansluit bij de tendens tot visualisering – maar de kernelementen van constructieve journalistiek zoals het aanbieden van oplossingen, een toekomstperspectief, en depolarisatie bleken zonder uitzondering minder talrijk aanwezig onder Soenens (resp. 7,7%, 15,3% en 0,2%) dan onder Willems (resp. 11,7%, 20,7% en 3,5%). De bevindingen versterken het gevoel dat Soenens een eigen invulling gaf aan constructieve journalistiek, dan wel dat de belijdenis in woord niet meteen in daad resulteert. Het kan natuurlijk ook dat Soenens weinig invloed had op 'zijn' redactie.

Uit een kwalitatieve inhoudsanalyse van de berichtgeving over twee cases in het Journaal, de Oekraïne-crisis in 2014 en de aanslagen in Brussel in maart 2016, beide onder het hoofdredacteurschap van Soenens en beide negatief gekleurde gebeurtenissen, bleken alle kernelementen van de constructieve journalistiek (depolarisatie, toekomstgerichtheid, oplossingsgerichtheid, herstel en vooruitgang) weliswaar en wel degelijk her en der terug te vinden in de berichtgeving (Demeyere, 2017). Deze kenmerken lijken bij uitstek te spelen over meerdere nieuwsitems heen, in de ontwikkeling van een verhaal, eerder dan dat het kenmerken op het niveau van een individueel nieuwsitem zijn.

3 Moraal van het verhaal

Behalve methodologisch interessant – Welke aanpak is geschikt om de aanwezigheid van constructieve elementen in het nieuws in kaart te brengen? Welk meetinstrument kunnen we daartoe gebruiken? – blijft de discussie over de aard van het nieuws en de verlangde journalistieke aanpak relevant.

Het draait bij constructieve journalistiek niet zozeer om de selectie van onderwerpen, zoals Bjorn Soenens wel eens deed uitschijnen in interviews, want dan doemt het spook op van 'censuur' (ook de Sovjetunie bracht enkel 'goed' nieuws, dat wil zeggen nieuws passend in het grotere ideologische verhaal), maar wel om de aanpak van ook en zelfs overwegend negatieve, pijnlijke, teleurstellende gebeurtenissen. Aan de klassieke journalistieke vragen zoals wie, wat, waar, wanneer, waarom, wordt er eentje toegevoegd: en wat nu? Het kan geen kwaad om even verder te kijken dan de waan van het moment, gebeurtenissen in een historisch perspectief te plaatsen (welke lessen trekken we uit het verleden?) en de blik op de toekomst te richten. Het kan geen kwaad om niet enkel problemen te signaleren (klassieke waakhondfunctie van de pers) maar ook nieuwe ideeën en initiatieven te belichten die deze problemen aanpakken. Als dat de mensen

ook optimistischer maakt waardoor ze het nieuws niet langer gaan vermijden, mooi meegenomen, toch?

Alertheid blijft natuurlijk geboden. Want onder de noemer van constructivisme sluipt ook over-optimisme – met heldenverhalen in ware sovjetstijl – de berichtgeving binnen. Dat oplossingen aan bod komen, is mooi, maar het debat over welke oplossing gewenst en noodzakelijk is, moet uiteraard overeind blijven. Voor David Bornstein, pleitbezorger van oplossingsjournalistiek, moeten in dit debat 'feiten' de hoofdrol spelen: 'The only bias in solutions journalism should be towards evidence, and the facts should speak for themselves like in any other news story' (gecit. in Dyer, 2015). Traditionele journalistiek, dus, maar dan wel gewijd aan 'problem solvers', zoals ook Ethan Zuckerman (gecit. in Dyer, 2015) het uitdrukt.

Aan de term constructieve journalistiek lijkt dus weinig behoefte te bestaan tenzij omwille van het sensibiliserende effect. Het brengt (opnieuw) de nood aan kritische, diepgravende of verdergravende journalistiek onder de aandacht als tegengif voor routinematige nieuwsberichten, oppervlakkige clickbaits en fake news. Constructiviteit, in de betekenis zoals hierboven geschetst, hoeft daarbij niet een kenmerk van elk individueel artikel of journaalitem te zijn maar wel van de volledige journalistieke berichtgeving over een thema of gebeurtenis. Ook het doel van journalistiek verandert hier niet mee: naast informatie verstrekken ook inzicht genereren waardoor we als burgers weerbaarder worden en onvermijdelijk ook meer geëngageerd.

Referenties

- Corten, M. 2016. De (zelf)destructie van constructieve journalistiek. <https://maartenisbenieuwd.wordpress.com/2016/09/11/essay-de-zelfdestructie-van-constructieve-journalistiek/>.
- Demeyere, L. 2017. *Constructieve journalistiek: begripsbepaling en case study VRT*. Brussel: KU Leuven meesterproef.
- Dyer, J. 2015. SOLUTIONS = JOURNALISM. is solutions journalism the solution? *Nieman Reports* 69(2). 14–17. <http://niemanreports.org/articles/is-solutions-journalism-the-solution/>.
- Gyldensted, C. 2015. *From mirrors to movers: Five elements of positive psychology in constructive journalism*. Charleston, SC: GGroup Publishing.
- Soenens, B. 2014. Het nieuws moet inspireren, niet deprimeren. <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/analyse/1.2132674>.

Van Elsen, K. 2017. *Constructieve journalistiek: begripsbepaling en case study VRT*.
Brussel: KU Leuven meesterproef.